

MIRJANA KOLUMBIĆ ŠĆEPANOVIĆ

Muzej hvarske baštine
21 450 Hvar

UDK: 74.034

"PIETÀ" IZ KAPELE NA GROBLJU U HVARU

Obrađuje se manje ulje na platnu s motivom "Pietà" iz crkvice na hvarskom groblju, koje očito potječe iz kapele u porušenom Kneževu dvoru u Hvaru, obnovljene od kneza P. Semitecola 1611. g. Slici koja je kvalitetan kasnorenesansni rad iz kraja 16. ili početka 17. st. ujedno se rekonstruiraju i izvorne dimenzije.

Slika Bogorodice s mrtvim Kristom (ulje na platnu, dimenzija 57,5 x 72 cm) iz crkvice Gospe od sedam žalosti na groblju u Hvaru (nekad crkva augustinaca sv. Nikole), sada u katedralnoj zbirci, stilski pripada vremenu kasne renesanse s kraja 16., odnosno početka 17. st.

Slika je kompozicijski strogo simetrična. Likovi su raspoređeni točno po odgovarajućoj ikonografskoj shemi, poštujući zakone renesansne hijerarhije. Središnji dio kompozicije čini Bogorodica s mrtvim Kristom u krilu, iza čijih se leđa uzdiže drvo križa. Lijevo od Bogorodice je Marija Magdalena ispred koje je posudica za pomast, a desno u klečećem stavu u poluprofilu je Ivan Evanđelist koji pomaže Bogorodici pridržavati Kristovu glavu. U drugom planu simetrično u kutovima slike su dva muška lika, koji bi prema ikonografskoj shemi teme oplakivanja Krista trebali biti Josip Arimatejac i Nikodem. Lik s lijeve Gospine strane, iza sv. Magdalene (Nikodem), drži u ruci tri čavla, simbole Kristove muke, čime se ova scena stapa s motivom "Imago pietatis", isto kao što i posudica za

pomasti ispred Magdaleninih nogu asocira na temu Polaganja u grob. Ove tri teme, ikonografski veoma bliske, nerijetko se spajaju i isprepliću. Na našoj slici, koju datiramo u sam kraj 16. odnosno početak 17. vijeka, sloboda spajanja ikonografske tematike upućuje na blagi nagovještaj manirizma. Ovaj dojam pojačava i osjetna monumentalnost u obradi kompozicije, u dimenzijama koje su, međutim, za tu temu neuobičajeno skromne.

Pozadinu slike ispunja pitom brdovit pejisaž u kojem desni brežuljak aludira na Golgotu. U plavičastim je tonovima sunčeva zalaska. Pejisaž je u izvanredno harmoničnoj vezi s likovima. Četiri lika oko Krista imaju plitke polumjesečaste aureole, dok peti, lik pod turbanom, nema aureolu. Svi su likovi pravilnih i lijepih lica i odaju blagu i tužnu usredotočenost na Kristov lik koji opušteno leži u krilu Bogorodice. Kristovo je tijelo izrazito sivozelenog tona, kojim se naglašava prisutnost smrti u svoj njenoj realnosti. Likovi su gotovo portretno stvarni, oslobođeni patetike ili gotičke groteske.

Kompozicija je piramidalna, zatvorena u svojoj simetričnosti. Likovi su zbrojeni u zatvorenosti pojedinačnih masa svojih volumena. Haljine blagih draperija bez zamaha i bilo kakvog izražajnijeg pokreta sumarno zatvaraju masivne volumene tijela, čineći scenu još statičnijom. Boje haljina variraju od sivoplavih do smeđecrvenih tonova. Jedino je Marija Magdalena, kao omiljena renesansna tema, svojom rasutom zlatnožutom kosom i pozlaćenim pojasom donekle kromatski artikulirana, čime gotovo neznatno remeti ograničenu gamu boja. Pejisaž zagasito smeđezelenog tona rasvijetljen je sivoplavim nebom s blagim ružičastim odblijeskom sunčeva zalaska, koji se odražava na licima ravnomjerno ih oblivalući. Ukupni kromatski ugođaj je smiren, tek donekle naglašen pozlaćenim svetokruzima.

Sve odaje fine kasnorenesansne oblike slikarstva koje je bliže firentinskoj nego venecijanskoj renesansi, na koju smo navikli poznavajući slikovni fond otoka Hvara.

Bez pretenzija da detaljnije ulazimo u atribuciju slike, moguće je pretpostaviti da se radi o slikaru koji se formirao na tradiciji firentinske renesanse, ali je vjerojatno negdje u svom djelovanju došao u dodir sa tradicijom slikarstva na lagunama, čime je njegov kolorit postao otvoreniji i mekši, a kontrasti svjetla i tame blaži. Kvaliteta slike nije zanemarljiva, štoviše, smatramo je odrazom

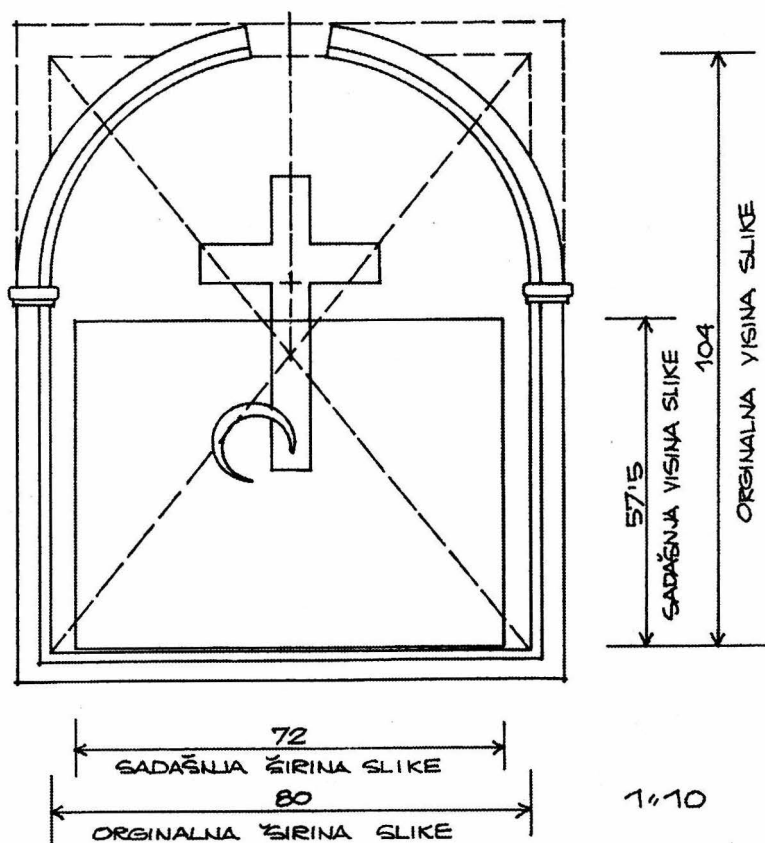
utjecaja najboljih dijela visokorenesansne tradicije oslobođene tek nadolazećim oblicima manirizma, kojemu su bili skloni slikari epigoni.

Detaljnim pregledom slike uočili smo da je u dva navrata bila restaurirana. Prvom restauracijom izvedeno je premazivanje posebno srednjeg i lijevog dijela slike, uz neke ne baš sretne korekture. Npr. zlatne aureole likova su od interesantnog potkovičastog oblika u svim dijelovima iste debljine prepravljene u polumjesečaste oblike. Dio Kristovih nogu, koji je očigledno bio uništen, veoma je nevjesto restauriran, što se jasno razabire u odnosu na stariji deblji namaz. Za ovu intervenciju smatramo da je novijeg datuma. Slika je konačno prenesena i smještena u Biskupski muzej u Hvaru i time zaštićena od novih oštećenja i utjecaja atmosferilija. Na groblju je postavljena njena reprodukcija.

Slika nas, međutim, zanima s još jednog stajališta. Prvo, odakle je i kada prenesena u kapelu na groblju, koja je uređena mnogo kasnije nego što je spomenuta datacija slike, i drugo, zašto je i kada bila kraćena.

Prema logičnim zaključcima i citiranim arhivskim materijalima J. Kovačića¹, smatramo veoma prihvatljivom teoriju da je slika u crkvicu na groblju prenesena iz kapele Žalosne Gospe (Sanctissima Pietas) u Kneževu dvoru, koju je 1611.g. podigao ili obnovio zaslužni hvarski knez Petar Semitecolo u čast prve godine mira između ovdašnjih plemića i pučana. Prema natpisu kojim je Semitecolo obilježio uređenje kapele² i time ukazao na važnost svog djelovanja, veoma je prihvatljiva ideja da je za tu priliku nabavio i vrijednu sliku, čemu odgovara i naša datacija u kasni 16. vijek. Biskup Asperti 1708. spominje u svojoj vizitaciji ove kapelice oltar "Pietatis". U istoj kapelici 1760. g. biskup Bečić u svojoj vizitaciji nalazi "divnu sliku" Žalosne Gospe na oltaru.³ Same dimenzije naše slike, za koju smo uvjereni da je imala oblik male oltarne pale (o čemu niže), navode na pomisao da se nalazila u nekoj kapeli, a ne na oltaru veće crkve. Sredinom 19. st. ostaci augustinske crkve preuređeni su u grobišnu kapelu u kojoj je uređena grobnica biskupa Bordinija. U ispisima "O slikama Hvara" iz 1841. godine spominje se samostan i crkva augustinaca koji dominira lukom i morem, ali se ne spominje nikakva slika.⁴ Istovremeno s blagoslovom kapele na groblju 1883. g.⁵ došlo je do drastičnih zahvata na kompleksu Kneževog

dvora (1884.-1903.), kojima je Dvor bio uglavnom porušen, a na njegovu mjestu podignut "Hotel carice Elizabete" (današnji hotel "Palace"). Sklop Kneževa palače prethodno je otkupljen od Općine za potrebe Higijeničkog društva.⁶ Sklop je bio jako derutan, a tako sigurno i sama kapela, koja u to vrijeme nije bila u funkciji. Stoga godinu blagoslova kapele na groblju možemo uzeti kao vrijeme prijenosa slike iz Kneževa dvora. Slika je smještena u barokno-klasicistički okvir s polukružnim završetkom, koji se i danas nalazi na istom mjestu i to u svojim originalnim dimenzijama (80,5 cm. širine i 104 cm visine). Ovo su unutarnje mjere okvira:

Idejna skica originalnog oblika i dimenzija slike
(obradio: ing. arh. Ivo Boras 2002.)

Malom idejnom rekonstrukcijom slike, koristeći se kružnicom kao sredinom modula (sa središtem u polovici visine okvira) i originalnom širinom slike, došli smo do zaključka da je slika bila rezana u visini nešto ispod polukružnog završetka, tj. da u originalu nije imala četvrtasti oblik. Na razmišljanje o rezanju slike upućuje nelogično prekinuto drvo križa, što za klasičnu renesansnu kompoziciju nije prihvatljivo. Isto tako primjećuje se da u zatečenom formatu u širini slike nedostaje dio šake Marije Magdalene, te dio noge i odjeće Ivana Evanđelista i Josipa iz Arimateje. Skinuvši sliku iz okvira ustanovili smo da ovi djelovi slike postoje, ali podrubljeni na "slijepi okvir" na koji je slika nategnuta. Radi se o cca 4 cm sa svake bočne strane. Dok su bočni dijelovi podrubljeni, gornji dio slike je rezan, što se vidi po prekinutom namazu na rubu platna. Na donjem rubu slike u dijelu koji je podrubljen vidljiv je, međutim, normalan završetak slikanog dijela. Ako, dakle, na današnju dimenziju slike od 72 cm u širinu dodamo 8 cm koji su bočno podrubljeni, dobivamo unutrašnju širinu okvira, dok u visinu nedostaje 46,5 cm (visina polukružnog završetka pale). Kada je slika skraćena ne znamo točno, ali smatramo da se to dogodilo svakako nakon prenošenja na groblje, jer zašto bi inače u kapeli bio postavljen okvir koji odgovara upravo originalnim dimenzijama slike. Po usmenoj predaji⁷, pred 2. svjetski rat slika je već bila u današnjim dimenzijama postavljena unutar klasicističkog okvira. Umjesto odrezanog dijela slike u polukružnom završetku okvira bio je reljef Boga Oca, koji se i danas tu nalazi. Po istoj predaji, negdje između 1936. i 1940.g. dr. Vjekoslav-Đidi Boglić poklonio je i instalirao na groblju umjesto današnjeg okvira drugi, veliki pozlaćeni tirolski okvir koji je imao oblik malog oltara sa stalkom i kandelabrima, unutar kojeg je bio otvor cca 40 x 50 cm⁸. Slika je bila pričvršćena sa stražnje strane okvira i kroz postojeći okvir bila je vidjiva samo Gospa s mrtvim Kristom. Ovaj neukusni okvir bio maknut je 1975.g.⁹ i na njegovo mjesto ponovno je vraćen stariji, u kojem je postavljena slika pričvršćena samo letvicama, dok je u lunetu vraćen drveni reljef Boga Oca. Slika je mogla biti kraćena zbog oštećenja gornjeg dijela (kao što je oštećen i njen donji dio, relativno amaterski restauriran), ali i zbog nečije namjere da umetne reljef Boga Oca, koji i nema neke likovne vrijednosti, čemu je žrtvovao "manje važan" dio

slike - drvo križa i pejisaž. Nažalost je ovom proizvoljnom intervencijom slika uvelike oštećena, jer po dijelu pejisaža koji je sačuvan u svoj ljepoti sfumatoznog kolorita, odstranjen je u biti veoma vrijedan dio kompozicije.

Zaključujemo (prvenstveno po amaterskoj intervenciji u dnu slike) da se kraćenje dogodilo svakako nakon 1883. godine, početkom 20. vijeka, a prije 1936-40. godine. Ovim zahvatom oštećena je ova kvalitetna umjetnina, koja je jedna od starijih slika hvarskog likovnog fonda.¹⁰

"Pietà" iz kapele na groblju u Hvaru (snimio: V. Denčić 1987.)

BILJEŠKE:

- ¹ J. KOVAČIĆ: Zapisi o crkvama u Hvaru, Hvar 1982 (šapirografirano), 182-183; ISTI: Iz hvarske kulturne baštine, Hvar 1987 (šapirografirano), 232.
- ² CHRISTO FILIO ET MARIAE MATRI
COMUNITATIS CONSULTO AEREQUE
SACELLUM HOC IN SIGNUM FOEDERIS
PERPETUAE PACIS PETRUS SEMITECOLUS
PRETOR EREXIT ATQUE DICAVIT
ANNO DOMINI MDCXI VII IDUS JULII
(= Kristu sinu i Majci Mariji, odlukom i na trošak Komune, podigao je i posvetio ovaj maleni hram knez Petar Semitecolo u znak saveza i vječnog mira, godine Gospodnje 1611., 9. srpnja - usp. G. NOVAK: Hvar kroz stoljeća, Zagreb 1972, 163-164 i J. KOVAČIĆ: Zapisi.../1/, 262-263). Iako Semitecolo govori o izgradnji kapelice, skloniji smo mišljenju da se radilo o temeljitoj pregradnji, budući je vjerovati da je kapelica već postojala u Kneževom dvoru.
- ³ J. KOVAČIĆ: Zapisi... (1), 263 i 265, bilj. 7 i 9.
- ⁴ Arhiv Muzeja hvarske baštine u Hvaru, Arhiv Bučić F, fasc. XII. - bilješke o slikama Hvara i Vrboske datirane 1841.g., crpljene iz građe Arhiva Machiedo u Hvaru (u vlasništvu obitelji). Ove bilješke su interesantne najviše zbog identifikacije izvornog smještaja nekih slika, odnosno njihovog izmještanja od 16.v. nadalje. Posebno su zanimljive zbog mogućnosti evidentiranja umjetničkog inventara nekih srušenih ili napuštenih crkava i samostana, koji je premještan u druge objekte ili mu se naprosto zameo trag.
- ⁵ J. KOVAČIĆ: Iz hvarske kulturne baštine (1), 232.
- ⁶ Ugovor o kupoprodaji između hvarske općine i Higijeničkog društva iz 1881.g., kojim je Općina prodala Društvu Knežev dvor - N. DUBOKOVIĆ: "Nekadašnji izgled sklopa Kneževe palače u Hvaru", Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 14, Split, 1962, 200-201.
- ⁷ Informaciju smo dobili od gospodina Zorka Kovačevića-Kraljevića, koji se jasno sjeća izgleda Bogličevog okvira. Gospođa Janka Božić navodi da je Boglič okvir prenio iz Splita, iz ostavštine obitelji Capogrosso - Kavanjin.
- ⁸ Okvir je sačuvan u spremištu Katedrale, ali je nažalost bilo nemoguće doći do njega da bi se provjerile dimenzije otvora za sliku.
- ⁹ Dugogodišnji hvarski župnik don Jure Belić dao je 1975.g. skinuti neukusni tirolski okvir i ponovno postaviti onaj prvobitni, barokno-kla-sicistički.
- ¹⁰ Slika je zasad pripisana, kao i druga "Pietà" u zbirci hvarskih benedik-tinki, mletačkom slikaru flandrijskog podrijetla Paolu Fiammingu (Pauwels Franck; o. 1540.-1596.) - J. KOVAČIĆ: Tri slike u hvarskih benedik-tinki, Mir naš (glasilo Saveza samostana benediktinskih kolu-drica u Hrvatskoj), br. 49/XXI./1996, 30-33.

THE "PIETÀ" FROM THE CEMETERY
CHAPEL IN HVAR

Summary

The paper concerns a modestly sized "Pietà" painted on canvas, now in the Cathedral Collection (Episcopal Museum) in Hvar, but until recently in the chapel of the local town cemetery. Archival sources point to the fact that originally the painting stood in the Rectors' Palace of Hvar (destroyed in the late 19th c), in a chapel refurnished by the meritorious Rector Pietro Semitecolo in 1611. The painting is a valuable work of art, datable to the late Renaissance period (late 16th - early 17th c), and its original dimensions are also dealt with.